

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СТАНОВЛЕННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧИТЕЛЯ В УМОВАХ РОЗВИВАЮЧОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Постановка проблеми у загальному вигляді... Останнім часом освітня галузь зазнає якісних змін, які детерміновані глобальними перетвореннями в усьому світі. Спостерігається активний рух світового співтовариства до об'єднання, цілісності; перехід від конфронтації до співробітництва у розв'язанні глобальних, регіональних і міжнаціональних проблем. Зростаюча кількість цих проблем спонукає суспільство до активного пошуку оптимальних способів їх розв'язання, які в основі своїй передбачають розкриття резервів творчої особистості. Американський психолог К.Р.Роджерс зазначав, що "розплатою за відсутність творчості буде не лише слабка пристосованість індивіда до життя і групова напруженість, а й суцільне знищення усіх народів" [9, с.164].

Вихід вітчизняної системи освіти у світовий простір забезпечують, в першу чергу, творчі педагогі. Тому сьогодні особливо актуальними є формування творчої особистості учителя, проблеми розвитку культури мислення, професійної культури, свідомості й самосвідомості, що значною мірою позначається на її конкурентоспроможності як фахівця, оптимізації темпів професійного становлення. Розробка і освоєння високих технологій, якими володіє людство у XXI ст., можливі лише за наявності високоосвічених людей, здатних до постійного творчого пошуку. Виховати покоління таких людей під силу тільки творчим педагогам, які здатні до постійного самовдосконалення та самоосвіти.

Разом з тим, об'єктивна ситуація сьогодення потребує широкого розуміння творчої особистості учителя, аналіз її як вирішального фактору у випереджальному розвитку покоління, покликаного жити і активно діяти в нових соціокультурних умовах. Обґрунтування процесу становлення творчої особистості педагога потребує виявлення умов, у яких відбуватиметься цей процес, тобто розвиваючого освітнього середовища, яке ми розуміємо як специфічно організований соціокультурний і педагогічний простір.

Актуальність ідеї становлення творчої особистості в умовах розвиваючого середовища зумовила активний науковий інтерес до неї, і як наслідок, у сучасній педагогічній теорії і практиці назріла гостра потреба у цілісному уявленні про розвиваюче освітнє середовище як систему умов для різнобічного особистісного і творчого розвитку учителів з урахуванням їх індивідуальних здібностей, мотивів, інтересів, ціннісних орієнтацій, а також вимог суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Процес становлення творчої особистості розглядається у сучасних психолого-педагогічних дослідженнях у різних аспектах:

- виявлення співвідношення інтелектуальних здібностей, творчих здібностей і мислення індивіда (В.І.Андрєєв, Ю.В.Громико, Г.А.Іванов, М.В.Кларін, І.Я.Лернер, М.І.Махмутов, В.М.Монахов, П.І.Підкасистий);
- вдосконалення сутнісних основ педагогічної освіти (С.У.Гончаренко, І.А.Зязюн, Л.Г.Коваль, М.П.Лещенко, Н.Г.Ничкало, В.Ф.Орлов, С.О.Сисоєва);
- встановлення зв'язку між творчим потенціалом особистості педагога і формуванням в учнів ключових компетентностей спостерігаємо у дослідженнях І.О.Зимньої, Н.О.Менчинської, О.Я.Савченко, А.В.Хуторського.

Широко вивчається творча природа педагогічної діяльності і шляхи формування творчої особистості учителя (В.І.Загвазінський, В.А.Кан-Калік, Г.С.Костюк, О.І.Кульчицька, В.О.Моляко, В.В.Рибалка, В.О.Сластьонін).

Останнім часом окремі аспекти педагогічної освіти розроблялися з позицій неперервності і самостійності професійного розвитку учителя (А.М.Алексюк, М.Н.Даниленко, Н.В.Кузьміна, В.І.Луговий, В.Ф.Паламарчук).

У працях Б.С.Гершунського, І.А.Зязюна, В.О.Кудіна, М.І.Романенка проблеми професійного становлення особистості, розвитку педагогічної культури розглядаються як проблема філософії освіти, що досліджує професійне становлення через категорії суб'єкта, свободи вибору, саморозвитку, самовдосконалення, цілісності, діалогу тощо.

Разом з тим при усій значущості виконаних досліджень недостатньо розробленими залишаються методологічні і технологічні аспекти становлення творчої особистості учителя в умовах розвиваючого середовища. Сучасна школа потребує розробки фундаментальних положень, в яких було б обґрунтовано становлення творчої особистості як провідну тенденцію розвитку вітчизняної педагогічної теорії і практики, а також розкрито механізм реалізації цього процесу в умовах розвиваючого середовища.

Отже, протиріччя між нагальною потребою суспільної та освітньої практики у творчих педагогах і недостатньою розробленістю методологічних засад безперервного творчого зростання сучасного учителя визначило цілі дослідження.

Формулювання цілей статті... Метою статті є з'ясувати сутність процесу становлення творчої особистості учителя в умовах розвиваючого середовища, обґрунтувати в якості методологічної основи ряд підходів до формування творчої особистості учителя.

Виклад основного матеріалу дослідження... Творчість як джерело розвитку споконвічно притаманна природі і суспільству. Проте глобальні потреби людства, зумовлені зростаючим інтересом до творчого перетворення різноманітних галузей економіки, екології, політики і культури, останнім часом настільки загострилися, що спонукають до розробки концепції і механізмів реалізації процесу становлення творчої особистості.

Поняття “становлення” відображає процес діалектичного переходу від одного ступеня розвитку до іншого, як момент взаємоперетворення протилежних і разом з тим взаємопов’язаних моментів розвитку [10, с. 373]. Цей термін означає виникнення нового на основі постійної мінливості структур і систем матеріального світу. Специфічне носіологічне значення поняття “творче становлення” полягає у тому, що воно дає можливість повніше розкрити механізм утворення нових творчих властивостей особистості у їх генетичному зв’язку із попередніми станами: наслідування – наслідування з елементами творчості – творчість з елементами наслідування – істинна творчість.

У дослідженні творчого акту як особливого виду людської діяльності традиційно виділяють два рівні творчості:

- творчість першого рівня, іманентно притаманна людському мисленню і суспільній практиці, у ході якої, по-перше, створюються нові речі і явища, які досі не існували в об’єктивній реальності; по-друге, удосконалюються вже створені людиною матеріальні або духовні витвори; по-третє, розробляються методи, форми, засоби суб’єктивного перетворення наявного досвіду;

- творчість другого рівня заснована на високих вимогах до мислення і діяльності людини і характеризується особливим ставленням суб’єкта до дійсності. Саме цей рівень творчості є об’єктом нашого дослідження.

Проектування безперервного творчого зростання учителя дозволяє об’єднати у певну єдність численні освітні простори і можливості, представити їх як низку індивідуальних траєкторій. При цьому, як зазначав Л.С.Виготський, виникає “соціальна ситуація розвитку – цілісність, що дозволяє долати розповсюджену механістичність педагогічної діяльності [4, с. 102].

Соціальна ситуація розвитку реалізується у *розвиваючому освітньому середовищі* – сукупності просторів, відкритих для творчої діяльності особистості, для формування специфічної субкультури, в якій педагоги можуть відповідати на активність учнів власною активністю і навпаки. Таким чином можна стверджувати, що розвиваюче середовище є беззаперечною умовою розвитку творчих сил кожного задіяного у ній індивіда.

Аналіз наукових джерел, присвячених проблемі творчого розвитку особистості учителя в умовах розвиваючого середовища, а також освітньої практики дозволив визначити в якості методологічних основ процесу становлення творчої особистості учителя ряд підходів, найбільш продуктивними з яких вважаємо аксіологічний, гуманістичний, культурологічний, полісуб’єктний, синергетичний, контекстний, пошуковий, індивідуально-творчий, особистісно-діяльнісний та системний підходи.

Аксіологічний підхід може розглядатися як методологічна основа нової філософії освіти, оскільки має на меті введення суб’єктів освітнього процесу у світ цінностей і надання їм допомоги у визначенні особистісно значущої системи ціннісних орієнтацій.

Ключова категорія аксіології – цінність – розуміється як “специфічно соціальні визначення об’єктів навколишнього світу, що виявляють їх позитивне чи негативне значення для людини і суспільства” [8, с. 15]. З огляду на це до цінностей відносять тільки позитивні властивості, події та явища. Один з найбільш авторитетних дослідників цієї проблеми В.Франкл зазначав, що прагнення до пошуку і реалізації індивідом сенсу свого життя є вродженою ціннісною орієнтацією, притаманною усім людям, яка є рушійною силою в розвитку особистості. Отже, у загальному вигляді процес освоєння ціннісних орієнтацій можна представити як динамічний життєвий простір, в якому особистість вибудовує певну траєкторію свого руху, співвідносно із цінностями самопізнання, самооцінки і саморозвитку.

Не підлягає сумніву, що творчість є для людини пріоритетною цінністю упродовж віків. Ще в епоху античності піфагорійці стверджували, що творчість очищує людину. Аристотель розробив і впровадив у філософію категорію катарсису – очищення через творчість. З найдавніших часів вважалося, що творчість вибудовує ціннісну складову свідомості людини, дає змогу їй поглянути на життя через призму образності, пізнати світ за законами краси. У деяких філософських джерелах визначені аксіологічні функції творчості, серед яких визначальну роль для розробки тактики навчального процесу відіграє пробудження творчого начала особистості, бажання і вміння творити.

Однією з головних цінностей сучасного світу виступає вже не система глибоких і міцних знань, а здатність їх поповнювати, творчо застосовувати фундаментальні знання, що лежать в основі цілісного сприйняття наукової картини сучасного світу, яка вбирає світ космосу, світ людини і суспільства, світ людської цивілізації та характерних для нього змін.

Таким чином, вибір аксіологічного підходу в якості методологічної основи процесу становлення творчої особистості учителя дозволяє розглянути творчість як соціально-філософський феномен, що має ціннісний статус і є внутрішнім надбанням особистості.

Гуманістичний підхід, який у контексті нашого дослідження буде розглянутий як система визначених психолого-педагогічних дій, спрямованих на визнання прав людини, унікальності її особистості. Це усвідомлене ставлення до людини як до творчої особистості, визнання її права на вільний розвиток і прояв своїх творчих здібностей, утвердження творчого начала як критерію оцінювання успішності життєдіяльності суспільства.

Феномен гуманістичного підходу не можна вважати новим явищем у педагогічній думці. Значний внесок у розвиток ідеї гуманізму зробили такі знані педагоги як Я.А.Коменський, Дж.Локк, А.Дистервег, К.Д.Ушинський, Л.М.Толстой, В.О.Сухомлинський.

Методологічними засадами концепцій, представлених у творах цих авторів, є твердження про те, що людина існує лише настільки, наскільки себе реалізує. Таким чином людині віддається у володіння її буття, і в цьому вона вільна обирати свій життєвий шлях.

Свобода вибору людиною власної долі означає і те, що вона бере відповідальність за свій вибір на себе. Причому педагог несе відповідальність за свої дії не лише перед собою, а й перед іншими людьми. Адже ніщо не може бути благом для учителя, якщо воно не є благом для інших. Навіть у складних, кризових соціальних і педагогічних ситуаціях вчитель має можливість зайняти осмислену ситуацію щодо учнів, батьків, колег по роботі, а також до самого себе. Побачити смисл власної професійної діяльності у всіх її проявах – завдання професіонала [7, с. 30].

Розглядаючи гуманістичний підхід в рамках особистісно-орієнтованого навчання, ми також зосереджуємо увагу на зміні стереотипів мислення учителя, який звик працювати у традиційній системі навчання. Ця система передбачає ставлення до учня як до об'єкту, яким можна керувати з допомогою зовнішніх чинників, нових технологій, визначених нормативів. На жаль, змінити таке сприйняття дитини учителем подекуди дуже важко, що пояснюється відсутністю у багатьох учителів прагнення до творчої діяльності в цілому і навичок співтворчості зокрема.

Отже, з позицій гуманістичного підходу центральним системоутворюючим фактором процесу становлення творчої особистості виступає сама особистість – індивідуально-неповторна, спрямована на вільний розвиток і реалізацію свого творчого потенціалу. Гуманістичний підхід не можна звести до певної методики, до окремих технологій навчання і виховання. В його основі – створення в освітньому закладі комфортного розвиваючого середовища, в якому панують гармонійні відносини між усіма учасниками педагогічного процесу.

Визнання учителем гуманістичного підходу пріоритетним у своїй діяльності передбачає дотримання таких норм:

- розуміння навчання як процесу пізнання, спрямованого на творче присвоєння змісту освіти;
- усвідомлення пріоритетності особистісно-творчого начала в освіті, що є відображенням вимог сучасної соціокультурної ситуації;
- ставлення до цільових, змістових і процесуальних компонентів навчання як до результату співтворчості його суб'єктів;
- створення ситуацій, які б забезпечували цілісну особистісно-творчу самореалізацію учасників педагогічного процесу.

Культурологічний підхід до процесу становлення творчої особистості полягає у тому, що досягнення світової культури виступають у ролі засобів самоствердження, способів реалізації потреби у творчому самовираженні, презентації своїх особистісних якостей і цінностей.

Поняття культури вживається сьогодні у різних значеннях. Однак є загальні позиції, які присутні у кожному з численних її визначень. Теоретики культури вважають, що поняття культури відображає не теорію, не модель, що дозволяє рухатися до істинного пояснення людських феноменів, а певне теоретичне поле, яке попереджує прояви неадекватного редуccionізму лише тільки до матеріальних або тільки до ідеальних феноменів.

Особистість як суб'єкт культури відрізняється соціальною сталістю, продуктивним включенням у суспільну і творчу діяльність, психологічним комфортом. Культура – це завжди результат творчості з усіма характеристиками творчого акту. Її засвоєння є процесом особистісного відкриття, створення світу культури у самому собі, співпереживання і співтворчості.

З цих позицій культурологічний підхід до становлення творчої особистості учителя передбачає оволодіння культурою діяльності, культурою мислення, культурою спілкування, естетико-художньою культурою. Що, у свою чергу, розвиває здібності до неперервної самоосвіти, самовиховання, оскільки при цьому "людина глибше і всебічно пізнає себе, самовизначається, вона здатна ефективніше управляти собою, прагне до творчої самореалізації у будь-яких видах діяльності" [3, с.18].

Ядром культури особистості є її духовність. Духовний розвиток характеризується розвинутим інтелектуальним та емоційним потенціалом, високим рівнем моральності, гармонійним співвідношенням ідеалів

людини із загальнолюдськими цінностями, високоморальними вчинками, в основі яких – потреба служити людям і добру, постійне прагнення до самовдосконалення. У процесі становлення відбувається перетворення особистості з об'єкта культури на її суб'єкт. І в цьому процесі творчість є найважливішим засобом, оскільки вона сприяє активному засвоєнню знань, умінь, навичок, розвитку інтелекту та емоційної сфери, що дозволяє педагогу і учню “говорити однією мовою”.

Отже, завданням культурологічного підходу до процесу становлення творчої особистості учителя є не тільки збереження, трансляція, відтворення і розвиток культури, але й створення засобам культури розвиваючого середовища, в якому відбуватиметься:

- саморозвиток творчої індивідуальності учителя й учня;
- оволодіння ними культурними цінностями, необхідними для досягнення творчої активності;
- розвиток творчих здібностей і умінь суб'єктів навчання;
- реалізація можливостей творчого зросту і самореалізації.

Полісуб'єктивний (діалогічний) підхід до процесу становлення творчої особистості учителя пов'язаний із багатоаспектним спілкуванням у межах розвиваючого середовища як специфічно організованого соціокультурного простору, в якому здійснюється взаємодія суб'єктів творчої діяльності на основі діалогу культур. “Жити – означає брати участь у діалозі: слухати, питати, відповідати, погоджуватися чи не погоджуватися... У цьому діалозі людина перебуває все своє життя... Вона вкладає саму себе у слово, і це слово влітається у діалектичну тканину людського життя, у світовий симпозіум” [2, с. 189]. Провідна роль діалогу, на думку М.М.Бахтіна, у тому, що діалогічні відносини – це майже універсальне явище, що пронизує людське мовлення і всі стосунки і прояви людського життя, узагалі все, що має у житті людини сенс і значення.

У контексті зазначеного становлення творчої особистості слід розуміти не тільки як рух до уміння слухати інших й розуміти інші точки зору, а й як уміння вступати з ними у діалог. Не варто робити акцент на уміння відстоювати власну точку зору. Набагато важливіше навчитись сумніватися у власних твердженнях і бути відкритим для інших. Людина повинна навчитись слухати багатоголосся світу, множинність суб'єктивних світів інших людей.

Це вміння не з'являється саме по собі, воно розвивається у ході навчальної діяльності, і саме тому полісуб'єктивний підхід заснований на діалогізації навчання, на обов'язковій відкритості педагога і учнів як носіїв певної культури, на їхньому ставленні до того чи іншого елемента культури. З цієї точки зору процес становлення творчої особистості можна трактувати як співтворчість, у ході якої створюються спільні цінності, удосконалюється процес спілкування.

Реалізація полісуб'єктивного підходу до процесу становлення творчої особистості вимагає створення розвиваючого середовища, яке буде дієвим за умови дотримання певних вимог до освітнього процесу:

- діалогічність у відносинах всіх його учасників;
- діяльнісно-творчий характер взаємодії;
- спрямованість на підтримку індивідуально-творчого розвитку кожної особистості;
- надання кожному учаснику діяльнісного спілкування необхідного простору для прийняття творчих рішень, свободи вибору змісту і способів творчої життєдіяльності.

Синергетичний підхід до процесу становлення творчої особистості учителя формується на основі уявлень про “людинознавство”. Синергетика, об'єднавши у собі досягнення багатьох наук, забезпечує комплексний підхід до розвитку людини шляхом синтезування фундаментальних законів природничих і гуманітарних наук, у результаті чого досягається розуміння людини як системи, що здатна до самоорганізації і діє за об'єктивними законами природи.

Синергетичний підхід в освіті дозволяє виробити нову стратегію відносно безболісного переходу до нових, актуалізованих соціокультурними умовами, якостей особистості суб'єкта навчання. Це відбувається у процесі глибокого пізнання людиною себе як складної системи, що самоорганізується і саморозвивається.

У контексті становлення творчої особистості учителя реалізацією синергетичного підходу може стати вирішення таких завдань:

- сформулювати уявлення про творчість як провідний акт життєдіяльності особистості;
- створити умови для успішного оволодіння кожним суб'єктом різноманітними видами творчої діяльності;
- сформулювати індивідуально-творчу спрямованість на творче ставлення до оточуючого світу;
- навчити виявляти власні творчі здібності, адекватно їх оцінювати і ефективно використовувати;
- забезпечити оволодіння кожним учителем динаміки становлення творчої особистості (наслідування – наслідування з елементами творчості – творчість з елементами наслідування – істинна творчість);
- освоїти технології творчого саморозвитку (“мозковий штурм”, синектика, метод евристичних запитань, організаційно-діяльнісна гра, психологічні тренінги, сюжетно-рольова гра);

- навчити долати психологічні бар'єри, що заважають творчості (схильність до конформізму, небажання бути "білою вороною", видатися іншим занадто екстравагантним, особистісна тривожність, ригідність, стереотипність мислення);
- дати уявлення про принципи творчого саморозвитку (цілеспрямованість, системність, гармонійність, всебічність, мобілізація, релаксація), психолого-педагогічні умови і засоби становлення творчої особистості.

Контекстний підхід до процесу становлення творчої особистості базується на моделі, яка відтворює систему переходів від навчально-нормативної діяльності до діяльності творчої. Сутнісною характеристикою даного підходу є те, що навчання відкриває особистості широкі можливості для самореалізації, самоорганізації і саморозвитку, оскільки з самого початку визначається "простір" можливих цілей діяльності та шляхів їх досягнення, з яких учитель вибирає те, що найбільше відповідає його індивідуальності.

Поняття "контекст" прийшло у педагогіку і психологію з лінгвістики, де воно має значення лінгвістичного оточення певної мовної одиниці. Дослідники, які розробляли проблему контекстного підходу в освіті (А.Б.Брушлинський, П.Ліндсей, Д.Норман та ін.) вважають, що вміння використовувати контекст робить сприйняття людини досконалішим, ніж будь-яка система розпізнавання образів, оскільки контекст визначає правила, за якими вибудовується перцептивний світ.

Розробка контекстного підходу в освіті дорослих актуальна тим, що у сучасних умовах необхідно надати кожному суб'єкту навчання реальні можливості для прояву інтелектуальної ініціативи, реалізувати його право на активність, цілепокладання, створити умови для переходу з позиції споживача знань на позицію творця своїх знань.

Пошуковий підхід до процесу становлення творчої особистості педагога розгортається у ході реалізації таких моделей творчої діяльності, які дозволяють учителю самостійно конструювати новий досвід.

Велике значення при цьому має ефективне і доречне використання різноманітних форм пошукової, дослідницької діяльності:

- систематичне дослідження на основі визначеної проблеми, висування і перевірки гіпотези, генерації ідей тощо;
- комунікативно-діалогові та дискусійні форми пошукової діяльності, що в основі своїй мають виявлення і співставлення різних точок зору, добір аргументів;
- моделюючі форми пошукової роботи, які здійснюються в імітаційно-ігровому режимі.

Критеріями ефективного застосування пошукового підходу до процесу становлення творчої особистості може виступати система особистісних якостей учителя, а саме:

- глибока обізнаність із навчальним матеріалом, включаючи і мета-знання;
- здатність усвідомити свої можливості через сумніви, помилки;
- потреба у пошуку власного стилю ефективної навчально-творчої діяльності;
- вміння будувати у ході спільної з учнем пізнавальної діяльності цілісний образ об'єкта і доносити його зміст у різних знакових формах;
- особистісно-усвідомлене творче ставлення до самого процесу навчання.

Реалізація *індивідуально-творчого підходу* до процесу становлення творчої особистості учителя вимагає виявлення мотивації кожного суб'єкта навчання, а також тих змін у мотиваційній сфері, які відбуваються у ході розвитку творчих здібностей. Згідно із цим підходом, процес становлення творчої особистості має будуватися з урахуванням отриманого в минулому життєвого досвіду, характерних особливостей міжособистісної взаємодії, мотивів, ціннісних орієнтацій, інтересів, особистих перспектив розвитку.

Особистісно-діяльнісний підхід до процесу становлення творчої особистості педагога в основі своїй має концептуальні положення, представлені у працях В.П.Андрущенка, І.Д.Беха, Л.С.Виготського, В.В.Давидова, П.Ф.Каптерева. У цих дослідженнях особистість розглядається як суб'єкт діяльності, яка формується у діяльності і в спілкуванні з іншими людьми, сама визначає характер цієї діяльності і спілкування.

Особистісний компонент передбачає, що усі психічні процеси, якості і стани розглядаються у зв'язку із конкретним індивідом, що вони похідні і залежать від індивідуального і суспільного буття людини і визначаються його закономірностями. Однак освітній процес покликаний не тільки створювати умови для саморозвитку особистості, але й формувати особистість, керувати процесом її розвитку. Отже, незмінним супутником особистісного компонента є діяльнісний. На думку Г.С.Батищева, завдання вивчення особистості у діяльності має подвійний характер. Вивчаючи діяльність, не можна забувати про її носія, а вивчаючи особистість, не слід забувати про те, що вивчати її можна тільки в діяльності [1, с.144].

Згідно з теорією діяльності, розробленою у психолого-педагогічній науці І.Д.Бехом, Л.С.Виготським, І.О.Зимньою, В.В.Краєвським, А.В.Купавцевим, Н.О.Менчинською, В.М.Монаховим, В.Ф.Паламарчук, О.І.Пометун, В.Д.Шадриковим, засвоєння змісту історичного досвіду здійснюється не шляхом передачі інформації про нього суб'єкту, а у процесі його власної активної діяльності, що спрямована на предмети і явища оточуючого світу.

Реалізація особистісно-діяльнісного підходу у процесі становлення творчої особистості передбачає дотримання наступних організаційно-педагогічних умов:

- освітній процес є антропоцентричним за цілями, змістом і формами організації;
- освітній процес будується на суб'єкт-суб'єктних відносинах між його учасниками;
- освітній процес забезпечує кожному його учаснику можливість індивідуально сприймати світ, творчо його перетворювати, широко використовувати суб'єктний досвід в інтерпретації і оцінці фактів, явищ, подій на основі особистісно значущих цінностей і внутрішніх установок;
- освітній процес передбачає повсякчасну тісну співпрацю усіх його учасників у вирішенні творчих завдань;
- роль викладача у процесі навчання учителів полягає у фасилітації, тобто стимулюванні, активізації творчого потенціалу особистості, введенні її в ситуації, що спричиняють потребу у творчому самовираженні засобами навчального матеріалу.

Для розуміння суті *системного підходу* до становлення творчої особистості важливо усвідомити значення поняття "система". Воно визначається як множинність елементів, які перебувають у зв'язках, що утворюють певну цілісність і єдність.

У педагогіці поняття "система" трактується як цілісний, взаємопов'язаний і взаємообумовлений процес розвитку і саморозвитку, у якому всі елементи утворюють певну цілісність і працюють на кінцевий результат – формування гармонійної особистості [5, с. 84].

Цінність системного підходу до організації освітнього процесу, спрямованого на становлення творчої особистості, полягає у тому, що він дозволяє розглянути навчання як біосоціальну цілісність з універсальними характеристиками, здатну до розвитку і саморозвитку.

У ході нашого дослідження створена "педагогічна система становлення творчої особистості учителя в умовах розвиваючого середовища", яку ми розуміємо як комплекс етапів дослідно-експериментальної роботи, розташованих у певній логічній послідовності, визначеного предметного змісту і оптимальних технологій діяльності, результатом якої є високий рівень творчої активності кожного суб'єкта освітнього процесу.

Висновки... Становлення творчої особистості учителя являє собою процес розв'язання все більш складних творчих завдань, покликаних до життя потребами суспільства у творчому перетворенні різноманітних галузей економіки, екології, політики і культури, які настільки загострилися останнім часом, що спонукають до розробки концепції і механізмів реалізації процесу становлення творчої особистості.

Найбільш оптимально цей процес відбувається в умовах розвиваючого середовища, яке ми розуміємо як специфічно організований освітній і соціокультурний простір, в межах якого здійснюється спільна творча діяльність усіх суб'єктів навчання.

В якості методологічних основ становлення творчої особистості учителя, що відбувається в умовах розвиваючого освітнього середовища, вважаємо доцільним розглядати певну сукупність підходів, які дозволяють визначити стратегію розв'язання актуальних проблем навчання дорослих з позицій сучасної освітньої парадигми і вимог соціокультурної ситуації. Найбільш ефективними з них є аксіологічний, гуманістичний, культурологічний, полісуб'єктивний, синергетичний, контекстний, пошуковий, індивідуально-творчий, особистісно-діяльнісний та системний.

Наше дослідження не вичерпало всіх аспектів розглядуваної проблеми. Подальшого вивчення потребують питання мотивації та стимулювання творчої діяльності педагогів, становлення особистості вчителя-дослідника, взаємодії закладу післядипломної педагогічної освіти, ВНЗ і школи у процесі реалізації стратегії безперервної педагогічної освіти. Актуальним для подальшого дослідження є питання порівняльного аналізу зарубіжного і вітчизняного досвіду щодо розвитку творчого потенціалу педагогів.

Література

1. Батищев Г.С. Диалектика творчества. – М., 2001. – 544 с.
2. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. – М.: Искусство, 1999. – 245 с.
3. Богоявленская Д.Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества. – Ростов-на-Дону, 2002. – 135 с.
4. Виготский Л.С. Собрание сочинений: В 6-ти т. / Гл. ред. А.В.Запорожец. – М.: Педагогика, 1991. – Т.4. – 403 с.
5. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 374 с.
6. Зязюн І.А. Емоційно-почуттєве в освітніх технологіях і педагогічній творчості // Єдність раціонального та емоційно-почуттєвого в освітньо-виховних системах: Наук.-мет. зб./ Ред. кол.: Прокопенко І.Ф., Ничкало Н.Г., Гончаренко С.У., Даниленко Н.М. та ін. – Х., 1996. – С.9–12.
7. Орлов В.Ф. Професійне становлення вчителів мистецьких дисциплін: Монографія / За заг. ред. І.А.Зязюна. – К.: Наукова думка, 2003. – 276 с.
8. Педагогические основы проектирования образовательных систем нового вида: Монография/ Под.ред. А.П.Тряпициной. – СПб, 2001. – 171 с.
9. Роджерс К. Творчество как усиление себя // Вопр.психологии. 1990. – № 1. – С.164-168.
10. Новейший философский словарь. – Мн.: Из-во В.М. Скакун, 1998. – 896 с.

Анотація

Нове розуміння якості освіти актуалізує проблему становлення творчої особистості учителя, яка стала однією із визначальних у розвитку сучасної психолого-педагогічної думки. У статті представлено результати теоретико-методологічного дослідження процесу становлення творчої особистості учителя в умовах розвиваючого освітнього середовища. В якості методологічної основи запропоновано сукупність підходів, які дозволяють визначити стратегію розв'язання актуальних проблем навчання дорослих з позицій сучасної освітньої парадигми і вимог соціокультурної ситуації.

Аннотация

Новое понимание качества образования актуализирует проблему становления творческой личности учителя, которая занимает главенствующее место в развитии психолого-педагогической мысли. В статье представлено результаты теоретико-методологического исследования процесса становления творческой личности в условиях развивающей образовательной среды. В качестве методологической основы предлагается совокупность подходов, которые позволяют определить стратегию разрешения актуальных проблем обучения взрослых с позиций современной образовательной парадигмы и требований социокультурной ситуации.

Подано до редакції 11.03.2009.

© 2009

Мільто Л.О.

СУТІСНІ ОЗНАКИ ТВОРЧОЇ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Головна мета корінної перебудови системи освіти у ВНПЗ вдосконалення навчально-виховного процесу полягає у формуванні творчої особистості майбутнього вчителя. В процесі підготовки до професійної діяльності студенти не тільки повинні здобувати професійні знання, але й готуватися стати творчою індивідуальністю в професії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Психолого-педагогічні проблеми творчої особистості та індивідуальності розглядаються в роботах, присвячених творчості вчителя, його особистості й діяльності (В.І.Андреев, Д.Б.Богоявленська, Н.В.Кузьміна, В.А.Кан-Калик, М.О.Лазарев, М.Д.Никандров, Н.Г.Осухова, М.М.Поташник, Н.Ю.Посталюк, С.О.Сисоєва, В.О.Сластьонін, І.Ф.Харламов та ін.).

Формулювання цілей статті... Метою статті є визначення сутнісних ознак творчої індивідуальності вчителя.

Виклад основного матеріалу дослідження... Особливого значення набуває термін "індивідуальність" коли він вживається поряд зі поняттям "творчість". Творчість, у першу чергу, нас цікавить як властивість особистості у розумінні "творчеськість", "креативність".

Найбільш узагальнено поняття творчої особистості розглядається у працях В.І.Андреева, який трактує її як тип особистості для якої характерна стійка, високого рівня спрямованість на творчість, мотиваційно-творча активність, творчі здібностей, які дозволяють творчій особистості досягти прогресивних, соціально й особистісно значимих творчих результатів діяльності. Таким чином, термін "творча індивідуальність" підкреслює не тільки наявність індивідуальності як якості, рівня розвитку особистості, але й прояв цієї індивідуальності у творчій активності й об'єктивно значимому творчому результаті в певній області людської діяльності. Якщо індивідуальність це якість особистості, то креативність – сутнісна ознака конкретної індивідуальності, яка проявляється в певних видах діяльності.

Ми розглядаємо креативність як якість особистості, що включає в себе творчу мотивацію і творчі здібності, які дозволяють досягти бажаного продуктивного результату і, в першу чергу, це інтелектуальні й вольові здібності, а потім весь комплекс психічних процесів і станів, що забезпечують успішність дій. Тому креативність як властивість, що поєднує багато якостей особистості є однією з важливих характеристик творчої індивідуальності. У широкому розумінні творчою індивідуальністю можна вважати зрілу людину з багатим внутрішнім миром, яка сформувала власну систему цінностей і має цільне ядро. Риси її характеру обумовлюють автономність, активність, своєрідність й оригінальність всіх її проявів, а також стійку творчу спрямованість, що проявляється в об'єктивно значимих результатах творчості.

В науковій літературі можна навести багато прикладів прямого ототожнення індивідуальності й творчості. На думку Н.Ф.Вишнякової розвиток в особистості індивідуального відбувається прямо пропорційно вдосконалюванню в ній творця, тобто чим більше в ній індивідуального й неповторного, тим більше вона досконала. Подібну точку зору розділяє й Е.Л.Яковлева, яка вважає, що реалізація людиною своєї індивідуальності є проявом творчеськості й здійснюється через емоційні реакції й емоційний стан людини.

Ми сконцентруємо увагу на відносній самостійності цих особистісних якостей. Індивідуальність – це внутрішня характеристика людини, у властивості якої може й не входити активне відношення до зовнішнього миру, воно може бути відсутнє або бути спрямовано тільки на самого себе. Творчеськість як якість особистості